

Snacka om brott – en podd från Brå

Almedalen 3: Unga avhoppare från kriminella gäng – hur vanligt är det och vad kan vi göra för att förebygga?

Medverkande: Anders Bolund, utredare, Brå, Josefina Gunér, nationell avhopparsamordnare, NOA, Polismyndigheten, Jonathan Eliasson, institutionschef, Klarälvsgården, Statens institutionsstyrelse, Jan Jönsson, oppositionsborgarråd, (L), Stockholms stad samt Sabina Orstam, chef för avdelningen kunskapsstyrning för socialtjänsten, Socialstyrelsen.

Moderator: Karin Svanberg, enhetschef Brå.

Inledande och avslutande speakerröst: Monica Landergård, pressekreterare Brå.

MONICA: Unga avhoppare från kriminella gäng. Vilket stöd finns idag? Vad fungerar och vad saknas? Finns det tillräcklig kunskap för att kunna stötta den unga som vill lämna kriminalitet? Hur ser stödet ut idag för unga avhoppare? Vad kan förbättras och utvecklas? Hur fungerar samverkan och informationsdelning? Det här avsnittet av *Snacka om brott special* spelades in under ett seminarium som Brå arrangerade under Almedalsveckan 2024. Moderator är Karin Svanberg, enhetschef vid Brå.

KARIN: Välkomna allihopa. Karin Svanberg heter jag. Jag är chef på enheten för utveckling av brottsförebyggande arbete på Brottsförebyggande rådet som har det här seminariet. Jag vet att vi har en superkompetent panel som kommer vilja säga en massa saker. Och sedan kommer vi också få upp Jan Jönsson som är gängens fiende nummer ett och som kommer att kommentera det här på slutet, från Liberalerna. Nu så, över till det här seminariet som handlar om unga avhoppare från kriminella gäng eller grupper. Vilket stöd finns idag för det och hur fungerar det? Är det något som saknas i det som vi ska diskutera? Och vad kan man i så fall då göra åt det som saknas? Det här seminariets ämne är aktuellt. Det tas fram kunskap nu på löpande band och även en massa initiativ åt det här hållet. Nya projekt, samverkansformer och insatser görs på

nationell, regional och lokal nivå. Brå har på olika sätt, i alla de 50 år som vi har funnits, beskrivit brottsligheten och hur unga begår brott och vad man kan göra för att förebygga ungdomsbrottslighet och verkat för att förebygga ungdomars inträde i brottslighet. Men de senaste tio åren har utvecklingen gjort att vi alltmer beskrivit den organiserade brottsligheten. Våldet, särskilt det dödliga, och hur unga rekryteras in i kriminella gäng. Vi har också gett stöd till de som arbetar med unga på väg in i kriminalitet på många olika sätt, till exempel genom ett eget initierat initiativ med polisen, Socialstyrelsen, MUCF och Skolverket där vi har gett stöd till lokala samverkansaktörer i ett lokalt samverkansarbete inom till exempel sociala insatsgrupper och SSPF. I rapporter som Brå tar fram, vi har också forskning och statistik hos oss, så har vi konstaterat att det dödliga våldet i kriminella miljöer har ökat och det har kanske inte undgått någon. Medan det finns annat dödligt våld som både minskar och annat som har stagnerat på sin nivå. Men vi ser också att de som utsätts och utsätter varandra för det här dödliga våldet kopplat till organiserad brottslighet blir yngre och yngre. Det är trots allt ett väldigt genomgripande problem. Vi har också beskrivit i en rapport hur det går till när unga rekryteras in i organiserad brottslighet. Tidigare, då på 70-talet när Brå startade, och många decennier därefter så har man beskrivit ett ganska långsamt inträde i kriminaliteten, sett ur ett ungdomsperspektiv. Man börjar med något litet och så byggs det på. Skillnaden i det här sammanhanget är att det går mycket snabbare. Att man väldigt hastigt kan hamna och vara i en organiserad brottslighet och begå väldigt grova brott på en gång. Riksrevisionen har också nyligen presenterat en rapport om unga som begår grova brott. De understryker att arbetet behöver utvecklas, vilket är en av anledningarna till att vi har det här seminariet. Det finns alltså ett ökat behov att ta hand om unga personer som befinner sig i grov kriminalitet och organiserad brottslighet. Och det finns avhopparverksamheter på olika sätt i landet som är vana vid kanske lite äldre individer som har en utarbetad metodik för lite äldre. Men hur ska vi nu göra med de här som blir allt mer yngre och som måste på

samma sätt hoppa av? Och det är det som vi ska prata om lite grann här nu då. Nu vill jag presentera upp en mycket mycket kompetent panel, förutom då Jan Jönsson som kommer upp lite senare. Vi börjar med Anders Bolund som är utredare på BRÅ. Välkommen. Josefina Gunér som är nationell avhopparsamordnare på Nationella operativa avdelningen på polisen. Jonathan Eliasson som är institutionschef på Klarälvsgården, Statens institutionsstyrelse. Sabina Orstam, chef för avdelningen kunskapsstyrning för socialtjänsten från Socialstyrelsen. Jag tycker vi ger dem en applåd här. Välkomna upp. Anders, du arbetar på Brå, men tidigare har du jobbat ute kommunalt direkt i kontakt med unga på väg in i grov- och ibland organiserad brottslighet. Jag tänker att vi ska ge alla här en liten fond som diskussionen utgår ifrån. Kan du beskriva hur det kan se ut? Vi kan kalla den här personen för Elias. Hur går det till när man upptäcker och tar hand om en person som är på väg in i den här brottsligheten?

ANDERS: Jag tänkte att jag skulle ge ett litet extrakt av olika personer som jag har mött i den kriminella miljön som jag har kokat ihop till ett case här, eller till en Elias. För kontext så kommer jag nu senast från Haninge kommun där jag jobbar som gruppchef för avhopparverksamhet och sociala insatsgrupper. Jag har jobbat länge inom socialtjänsten med den här målgruppen. Elias då, det är en ung kille som kommer från ett utsatt område i Stockholm, söder om Stockholm. Bor tillsammans med sin mamma och syskon. Uppvisar ganska tidigt ett normbrytande beteende kan man säga. Redan i lågstadie- och mellanstadieålder så ser man tecken på mycket impulsivitet, rastlöshet och så vidare. Elias begår sitt första brott när han är i tolvårsåldern ungefär. Han begår ett rån tillsammans med en kompis mot två jämnåriga personer. Bytet här blir ungefär 20 kronor. Det tas inte riktigt på allvar. Det görs en polisanmälan från den brottsutsatte och föräldrarna där, men det tas inte riktigt på allvar. Elias är en social kille, skulle jag säga. Håller på med rätt mycket olika idrotter, väldigt aktiv under de här åren, 11 till 12. Men någonstans mellan 12 och 13 års ålder så märker man en

förändring. Elias blir mer isolerad, hamnar i gamingkulturen, hans mamma beskriver också att han blir svårare att få kontakt med, svår att nå. Väldigt mycket skärmtid, väldigt mycket tid på digitala plattformar. Det börjar komma in oro från polis och skola här. Det kommer in något PM från polisen, att Elias syns med äldre personer i den kriminella lokala miljön. Socialtjänsten börjar arbeta med insatser här, ganska mycket insatser. Det är familjebehandling, det är någon kontaktperson man jobbar på här. Mamman uttrycker i den här 13 till 14 årsåldern, att det kanske har blivit lite bättre men det är svårt att få fatt på vad det är som har blivit bättre. Det fortsätter att komma in oro från polisen parallellt med de här insatserna, kan man säga. Strax innan Elias fyller femton kommer det in ett PM från polisen att han har blivit gripen eller blivit stoppad i en bil där det finns ett skarpladdat vapen. Det blir en omedelbar placering utifrån det här och Elias hamnar då på institution. Det fungerar ganska bra på institution i den här miljön under cirka ett år. Sedan fattas ett beslut om att han ska flyttas hem. Då är han snart 16 år gammal. Det här sker precis innan sommaren, och någonstans så sker ett handläggbyte här, vilket gör att planeringen hemtagningen kring Elias blir ganska ostrukturerad. Det finns inte framrullat vad som ska ske när han kommer hem. När hösten kommer så finns det en gymnasieplats till honom och han börjar skolan men har ingen motivation till det här. Det fortsätter att komma in oro från polisen. När Elias är 16 och ett halvt år misstänks han för en skjutning i ett närliggande område. Det finns ett häktningsbeslut på honom i sin frånvaro. Det finns också en planering att han ska tillbaka till institutionsmiljö. Men han har avvikit från Sverige. 16 och ett halvt år ungefär, finns troligtvis i Turkiet. Myndigheterna når inte honom. Han har lämnat landet.

KARIN: Bra, som en fond. Då har vi greppat vid problematiksivån som vi pratar om här. Jag tänker, Jonathan, skulle du vilja lägga till med om det skulle ske en placering eller att man skulle hamna på institutionsvård här. Vad

skulle ha hänt under den tiden då om vi ungefär utgår från det här fallet?

JONATHAN: Ja, om vi tar Elias här. Det som man först gör när man hamnar på SIS är att man gör en strukturerad riskvårdsbedömning. Då tittar man på de områden man vet är högst predicerade och förutsäger återfall i brottslighet. Utifrån vad som kommer fram, det låter som att det kanske finns behov av restriktiv fritid, nytt umgänge, kriminella attityder och så vidare. Då riktar vi en insats mot det här, och försöker reducera riskerna. Sedan finns det kanske en familj som är bra, vi försöker ha familjebehandling riktad mot dem, stärka de positiva delar den här personen har i sitt liv ändå. Få till en skolförankring, för det låter som att den här personen kanske har suttit hemma mycket eller varit på stan mycket istället för att ha varit i skolan. Vi har en ganska stor skola och kan anpassa oss väldigt väl utifrån det. Så vi försöker helt enkelt reducera riskerna, stärka styrkorna för att förbereda personen på att lättare kunna återanpassa sig i samhället.

KARIN: Men det här sker inom institutionsvården och inte i kontakt med hemkommunen, utan det sker hos er?

JONATHAN: Det sker hos oss på uppdrag av hemkommunen. Sedan är det jättevärdefullt med samverkan, för vi behöver i ett tidigt skede börja jobba mot var Elias är på väg någonstans. Vad är nästa boendeform och vad behöver vi i så fall träna upp? Så att det inte blir som det här exempel som Anders beskriver, att när personen flyttar ifrån så är det ostrukturerat, det finns ingen mottagare, det är semester. För det har jag varit med om så många gånger. När vi säger att nu är det ungefär två månader kvar tills vi bedömer att personen är redo för flytt, då ska någonting aktivt börja ske. Så, sista månaden ska det finnas ett boende som man kan åka och besöka. Vi kan åka med Elias dit, han kan övernatta några gånger och när personen flyttar finns det ett kontaktnät med relationer. För de här ungdomarna är väldigt relationellt skadade, de har svårt att bygga relationer, de har upplevt

mycket svek. När det gäller det här uppbrottet är det viktigt att det finns en brygga mellan dem.

KARIN: Ett skört ägg som ska föras över från ett ställe till ett annat. Josefina, stämmer den här bilden tycker du, eller vill du lägga till någonting?

JOSEFINA: Jag tycker att det är en väldigt målande bild. Jag känner igen mig väl från den tiden när jag var i yttre tjänst som polis. Det är så tydligt här att man har upptäckt massa saker i tid. Elias har kommit in till SIS och ni har jobbat otroligt strukturerat kring just motivationen för förändring med Elias. Och alla människor behöver en känsla av samhörighet och trygghet och tillit och en meningsfullhet, så att säga. Allt det här jobbar ni jättebra med och det är just därför man känner att nu är han redo att komma ut. Därefter så faller de här strukturerna, och då är det bara att titta på människor överlag när man ska göra en förändring. Tappar man greppet, faller samhörigheten eller meningsfullheten eller delaktigheten, då faller man tillbaka till gamla hjulspår. Och det är precis det som händer med Elias. Så det stämmer helt.

KARIN: Okej, om vi stannar upp här och summerar lite grann. Du beskriver att det oftast sätts in olika insatser, oftast ganska tidigt, och det är också det som Riksrevisionen har tryckt på i sin rapport att man måste in med relevanta insatser i tid. Vi ser att ägget behöver föras över varsamt från olika miljöer där man gör insatser så att det verkligen går smidigt till. Och det som har framkommit i Brås rapport om hur unga insocialiseras i kriminella miljöer så är det så att det går väldigt snabbt, den här förändringen. Det behöver alltså vara ett anpassat stöd. Man kan inte vänta i några månader med en insats utan det måste vara där i tid, så att säga, när det finns ett window of opportunity. Vad säger man? Ett möjlighetstidsfönster, kallar vi det för. Sabina, vad säger du här om Elias nu då? Vad behövs för att han ska få de här relevanta anpassade eller agila insatserna hos socialtjänsten och hur får vi till det?

SABINA: Jag vill börja med att säga att den här historien som du berättar om Elias, den visar på behovet av att vi behöver bygga en stark kedja mot brott. Där vi ger rätt insats i rätt tid och som bygger på kunskap. Jag tycker också att det du sa Karin inledningsvis, att vi har en ökad medvetenhet idag, att den här utvecklingen går snabbt så vi behöver hjälpas åt att identifiera potentiella unga avhoppare för att kunna ge hjälp. Där finns det som du också nämnde SIG och BOB-struktur och vi har strukturer för det. Men Socialstyrelsen har tillsammans med andra tagit fram ett kunskapsstöd som handlar just om att ge stöd för risk för normbrytande beteende och återfall i brott. Du nämnde några insatser som är gjorda där ändå, att det är viktigt att man ändå prövar det här som vi vet ger effekt, och som handlar om beteendeförändring. Det är inte stödsamtal i största allmänhet utan det är strukturerade metoder, beteendeförändring, strukturerat stöd till föräldrarna, du var inne på fritiden och skolan förstås.

KARIN: Används de metoderna? Måste jag sticka in här.

SABINA: Vi har jobbat verksamhetsnära under det senaste året med ett 70-tal kommuner där vi är ute och utbildar och ger dem det här nära stödet. Vi har precis följt upp det och fått bra feedback på det. Vi har haft ett regeringsuppdrag som handlar om att se över ett stöd till avhoppare och där har vi jobbat tillsammans med SIS, Kriminalvården och Polismyndigheten. Bara detta att, vad menar vi med avhoppare, vi har fått till en definition, vi har hittat en struktur, en processkarta, vilka aktörer går in var och när när olika insatser behövs. Det har varit ett väldigt bra arbete utifrån lagstiftningen, den bästa tillgängliga kunskapen och att vi har jobbat nära kommuner för att ta fram det här stödet. Vi har lämnat den här slutrapporten till regeringen men vi fortsätter förstås att arbeta. Det vi ser nu är att vi behöver rikta in det här stödet mer mot barn och unga. Vi har nu 14 kommuner som vi kommer att jobba med.

KARIN: Vad drar ni för lärdomar av det här arbetet, när ni mest har varit riktade mot vuxna som ni tror ni kan ta med in i arbetet med barn och unga?

SABINA: Det är strukturen och det är det här att samspelet nationellt behöver fungera, och lokalt också. Att man hittar varandra väldigt snabbt i det här, att det är ett långsiktigt arbete och att vi måste backa upp varandra i det. Men det är ändå särskilt med barn, för att motivera barn till ett stort åtagande som de här barnen tar på sig. Att kliva in i en avhopparverksamhet där det också påverkar familjen och det påverkar kanske syskon.

KARIN: Vi säger avhopparverksamhet här. Vi kanske ska förtydliga lite grann att i de allra flesta, nu var du chef för en avhopparverksamhet, men i de allra flesta socialtjänster så finns det ju inte en dörr där det står avhopparverksamhet på. Det är olika delar av socialtjänsten om vi pratar om socialtjänstens del i avhoppararbetet, som bidrar helt enkelt. Så det är ytterst sällan som det är en verksamhet.

SABINA: Nej. Och det här är grundläggande socialt arbete. Man utreder, man ser vilka behov som behövs och så ger man insatser.

KARIN: Hur gör man då för att det ska bli lite så här agilt eller anpassat för just det här, om det är det ordinarie arbetet?

SABINA: Polisen är helt avgörande, hur man jobbar tillsammans med polisen. Det som gör att det sociala arbetet inte riktigt räcker till, det är att polisen kan göra de här risk- och hotbilda-bedömningarna, och det är en annan nivå. Så det här nära samarbetet, och de här små stegen.

KARIN: Det är skillnaden mot en vanlig insats. Jonathan, du pratade lite grann om det här med överföringen från en placering till hemkommunen, hur du tycker att det borde gå till. Vad är det nu som krävs för att det ska gå till så?

JONATHAN: Det som krävs det är framförallt att det finns en annan vårdgivare som är beredd att ta emot de här ungdomarna. För att socialtjänsten vill självklart försöka skriva ut dem när vi bedömer att de är redo. Ingen

ska vara hos oss längre än vad som krävs. Men det är svårt att hitta rätt aktör som kan säga, jo men den här komplexa problematiken kan vi behandla, den kan vi hantera. Det krävs ju aktörer som är beredda att genomföra arbetet och det krävs också tät samverkan med socialtjänsten, så att när vi börjar flagga upp att nu börjar den här personen bli redo för nästa form redan då kopplas de in. Och sen så är det ju självklart säkerhetsåtgärder. De här personerna har ju hotbilder mot sig. Har du skjutit mot en person så har du oftast andra personer som vill skjuta dig. Är det så att du lämnar ditt gäng, så är dina gamla fiender kvar och dina gamla vänner är dina nya fiender. Det krävs också någon form av skyddade personuppgifter, skyddat boende. Så jag har varit med om personer som flyttar ifrån oss och kör ut dem i skogen. Då kommer en annan bil och möter upp. Vi vet inte vart personen ska för det är för hög säkerhet så vi får inte veta det. Och sedan så flyttar ungdomen och familjen får också skyddade uppgifter och får flytta. För att sådana stora risker finns när den här individen hoppar av på den här väldigt höga kriminella nivån den har varit på.

KARIN: Just det. Det låter som att man måste ha en vårdgivare på plats, förberedd inför att den kommer tillbaka. Hur ser man till att det finns? Är det upphandlingar eller vad är det som står i vägen här för att det ska...?

SABINA: Jag tror att det är jätteviktigt att man ser att det inte är ett avhoppningsprogram som passar alla. Utan man måste verkligen göra de här individuella bedömningarna och skraddarsy den placeringen. Och det kan vara upphandlade placeringar.

KARIN: Men är de då upphandlade på förhand?

SABINA: Ja, det finns avtal.

KARIN: Har alla små kommuner upphandlade avtal med vårdgivare?

SABINA: Åh, det vågar jag inte svara på.

KARIN: Kan det vara ett problem?

SABINA: Det kan det absolut vara. Här är det jätteviktigt att man jobbar ihop. Det är inte en enskild kommun. Här behöver kommunerna hjälpas åt över kommungränserna också.

KARIN: Har vi nåt bra exempel på det? Har vi något exempel i publiken? Vet ni några kommuner som samverkar? Göteborg, med andra kommuner. Jättebra, då vet vi att det finns exempel på det i alla fall.

SABINA: Jag vill säga att det som du understryker här, det är att man inte bara ser sitt eget åtagande, utan som du beskrev att Elias tappade... När han kom tillbaka fanns det inte tillräckligt bra planering. Utan man säkerställer att den finns, så att du också tar ditt ansvar och att vi från kommunen då kopplar på vårt ansvar så att det inte faller emellan. Därför att det jobb som är nedlagt på att motivera, det är en slags investering och då går det lite om intet om det då faller.

KARIN: Just det. Josefina, vad tänker du här? Vad kan nu samhället göra mer för att det verkligen ska funka, den här kedjan?

JOSEFINA: Det finns ju en massa saker vi kan göra. Vi alla måste bidra till att skapa den inre motivationen hos individen. Och vi måste ge ett attraktivt alternativ till det. Det liv den individen kommer från, som vi vill att de ska lämna, då måste vi stötta upp så att killen eller tjejen känner sig kompetenta att klara den här resan, vi måste hitta en meningsfull annan vardag och så vidare. Då måste vi vara proaktiva, vi måste ha en plan. Vi kan inte skicka ut någon på gatan och sen säga oj nu händer det här igen och igen, vi vet ju precis vad som kommer hända.

KARIN: Kan polisen trycka på där då? Hur kan polisen vara med just i den här överföringen?

JOSEFINA: Vi har pratat bara för förra veckan så hade vi möte tillsammans med SIS och Socialstyrelsen kring hur, när då Elias är redo ska komma ut, att ni behöver bara höja handen så står vi från polisen och socialtjänsten på trappan och där gör vi en plan tillsammans: okej, vad ska vi göra med den här killen nu? Då kanske han ska placeras någonstans hos en privat

aktör. Då måste vi också kvalitetssäkra det. För det står många på rad och gör anspråk på att ta hand om de här ungdomarna. Men det är en dålig investering om vi sedan inte vet att det kommer till en kvalitetssäkrad person. För att ingen vård eller hjälp blir bättre än den aktören som Elias faktiskt träffar i vardagen.

KARIN: Jag kanske hårdrar det lite här nu. Men som jag har förstått det så är det nästan så att utsluss från Kriminalvården fungerar bättre än utsluss för unga. Vad beror det här på att vi inte har skapat skyddandet av det här väldigt sköra unga livet? Det är ändå nu som ni har stått här och summerat de här visdomarna. Vad tror du det beror på?

SABINA: Jag tror att det är väldigt tuffa förutsättningar som är ute i socialtjänsten. Med ett högt tryck, det är många nya ärenden. Vi vet att det finns svårigheter att ha en kontinuitet. Det här att när man vet att de hamnar i skydd och trygghet, de här ungdomarna, att man då tar ett andetag innan. Men det är viktigt att jobba också för att förbättra förutsättningar för socialtjänstens medarbetare.

KARIN: Nu kommer det en ny socialtjänstlag. Tror du att det kommer hjälpa upp det här?

SABINA: Jag tror att den kommer göra det på sikt. Den pekar ut en riktning.

KARIN: Det blir inte jobbigare då? Nu måste de börja fokusera på det och då tappar den här.

SABINA: Nej, det tar ju... Precis som jag ville inleda med att säga, det här är en hel kedja och nu är vi i slutet av den här kedjan. Vi behöver jobba mer hälsofrämjande, förebyggande. Här finns det sätt att jobba som bygger på kunskap och sedan riktade insatser som vi också vet har effekt. Det är det här i slutändan, och den nya socialtjänstlagen vill göra socialtjänsten mer tillgänglig. Och då har vi också möjlighet att visa på och öka tilliten till att man verkligen vänder sig till oss. Man kan få insatser utan behovsbedömningar.

KARIN: Då blir det mer anpassat eller agilt, eller?

- SABINA: Ja, den blir i alla fall mer tillgänglig att komma in tidigare.
- KARIN: Vill ni kommentera snabbt, hur ni tror att vi har hamnat där vi är? Alltså varför inte det här har gjorts tidigare?
- ANDERS: Jag tror att det dels handlar om... Det såg vi i Haninge, det är helt plötsligt 10 till 11 åringar. Kriminaliteten träffar en mycket bredare målgrupp nu. Vi pratade om det lite grann innan just också på SIS, att det är en kategori av olika personer. Det är en LSS-kategori här som vi inte såg för 10 till 15 år sedan. Taniga killar med mycket psykisk ohälsa. Det är en helt... Det är en helt annan målgrupp. Jag tänker att samhället inte har varit redo för det här. Samhället har inte varit redo för att 12, 13, 14-åringar ska skjuta varandra. Det är också en omställningsperiod, och den är ganska rimlig tycker jag.
- JOSEFINA: Nej men jag håller helt med. Vi är väl lite tagna av det här allihopa. Även inom det vuxna av hopperiet har vi mycket kvar. Men jag tror att vi måste landa i att vi måste jobba på ett liknande sätt vid barnen. Sedan kommer naturligtvis andra lagstiftningen in också, men vi får nog acceptera att vi är där.
- KARIN: Det är mycket gång av den varan också. Vill du också kommentera, Jonathan?
- JONATHAN: Jag håller med Anders i att den här extrema samhällsutvecklingen jag sett de senaste åren självklart är en bidragande faktor att vi inte hunnit med att bygga upp de här strukturerna. Jag som har jobbat på SIS i tolv år, tidigare när det kom en NT-transport, alltså när en ungdom kommer till oss och den var misstänkt för dödligt våld, då var det nästan att man stod och tittade i fönstret: hur ser en mördare ut? Nu är i princip alla ungdomar som är placerade på hos mig som ska ha den högre säkerhetsklassen, misstänkta för att vara involverade i dödligt våld. Alla mina 22 placerade ungdomar har en nätverkskoppling, även de som är på öppen avdelning. Så här var det inte för bara fem år sedan. Så jag tror att mycket där handlar om.

KARIN: Okej, det är det det handlar om.

SABINA: Jag skulle bara, vi har en armkrok till förutom.

KARIN: En liten armkrok.

SABINA: Ja, en liten armkrok till och det är ju barnpsykiatri, eller hälso- och sjukvården för barn och unga. Att de behöver komma in.

KARIN: De behöver komma in. Och vad är de egentligen då? Idag, är de inne över huvud taget?

ANDERS: Min bild är att det här är ett spår, om man tar BUP som exempel, som pågår lite parallellt. Det är svårt att få med det i den övriga samordningen. Ofta får familjerna själva bära det här spåret. Det är jättetuftt att slå sig fram inom vården, det vet vi alla. Man måste ta för sig, man måste argumentera, man måste ifrågasätta. Det här får familjerna ofta göra själva, det ligger som ett parallellt spår. De här familjerna och barnen måste få ett mycket tydligare hands-on-stöd i den här delen. För det är en så otroligt central riskfaktor. Är den obehandlad, är den ett parallellt spår, då ligger den som en blöt filt över alla andra riskfaktorer och påverkar dem jättemycket.

KARIN: Bra, bra poäng. Då tror jag att vi ska välkomna Jan Jönsson då. Jag är jättenyfiken på att höra dina reflektioner på all klokskap som har sagts här hittills, och vad ditt partis idéer är för att vi ska ta oss ur den här situationen på ett bra sätt. Lösningar på hur man kan jobba bättre mellan den strategiska nivån och föra det här sköra ägget från till exempel statligt till kommunal nivå, hur tänker du på det här?

JAN: Jag tänker att det kanske mer blir utifrån erfarenheterna som socialborgarråd.

KARIN: Det spelar ingen roll för mig.

JAN: Och då tänker jag precis som du var inne på så, SIS är verkligen slutet på en kedja där ingen ska hamna egentligen. De som hamnar på SIS, det är låsta institutioner, då har det verkligen gått illa. De har redan hunnit

göra både sig själva och många andra väldigt illa innan man hamnar där. I just det här Elias-fallet så tycker jag det är intressant att man ser problematiken redan i 11 års ålder här, det har man förmodligen redan sett i lågstadiet. Det finns numera rätt mycket forskning som visar att socialtjänstinsatser har bäst effekt om de görs innan barnet har gått ut årskurs tre. Jag är gammal rektor och speciallärare och jag minns att vi tyckte att vi var tidiga när vi satte in insatser någon gång i årskurs fem och årskurs sex. Det finns egentligen inte särskilt stora belägg för att insatser som kommer när man börjar närma sig tonåren har särskilt god effekt. Det är så mycket vinster som de här barnen får genom sitt beteende som gör att det blir väldigt svårt att bryta det när man väl har kommit in i tonåren. Redan där skulle det förstås ha gjorts en massa saker, jag tänker att den här mamman hade kanske behövt gå i någon form av föräldrastödsprogram, kanske redan i småbarnsåldern. I Stockholm jobbar vi numera med hembesöksprogram redan när barnet är noll till tre år, det är en väldigt god effekt på det programmet. Det är alltså en föräldrarådgivare och en BVC-sköterska som går hem under de första levnadsåren till alla i ett utpekade område, och det gör både att man kan jobba med anknytning- och gränssättningsfrågor för föräldrarna.

KARIN: Får jag bara, eftersom ämnet för dagen är avhopparverksamhet.

JAN: Ja, jag tänker bara att avhoppet är liksom, det är ganska liten sannolikhet att det ska lyckas. Så därför vill jag bara säga just den här lilla grejen, sedan ska jag komma till det andra. Och då ökar man förtroendet för socialtjänsten och det är det som är så viktigt. Att föräldrar söker hjälp själva i tid. När det har gått så här långt så är problemet att de flesta kommuner inte har något eftervårdsprogram. Du ställde frågan: men varför är det så här dåligt? Ja, vi har en väldigt tokig lagstiftning som säger att så fort man blir 18 år, då måste man plötsligt söka om en massa stöd. Jag tycker att alla ni som har barn som går i gymnasiet be era barn att försöka fylla i en ansökan om försörjningsstöd och se om de gör det själva eller om de kommer att

fråga er om hjälp så småningom. Jag kan garantera att de kommer att göra det. De här ungdomarna har ingen sådan hjälp. Ändå förväntas de klara av att söka eget boende, söka eget arbete, söka eget försörjningsstöd. Det är helt obegripligt att lagstiftningen ser ut så, men så är det och det är också det som socialtjänsten förhåller sig till. Jag hoppas att man i det här nya förslaget nu vågar ta steget. Den här utredningen om barn och unga i samhällsvård föreslår upp till 25 år. Jag tror att snålheten kommer att göra att man inte går så långt, men kanske i alla fall tills den unge har klarat en gymnasieexamen. Det skulle ju vara väldigt önskvärt.

KARIN: Att man får stöd med en massa saker.

JAN: Precis. Och att det är precis som du beskriver från SIS här, att det här stödpaketet är färdigplanerat redan innan den unge är på väg ut. Samtalen ska föras när den unge sitter där i förvar. Så att det går att föra strukturerade samtal. Inte så här: nu ska den här ut imorgon.

KARIN: Men det låter som en självklarhet. Vad är hindret för att man inte sätter igång en sådan planeringsprocess?

JAN: Ja, det är också väldigt konstigt tycker jag. Men det är väl du inne på, att socialsekreterare har en väldigt pressad arbetssituation så man hinner till exempel inte åka och göra de här besöken. I Stockholm har vi börjat med någonting som kallas för placeringsteam och även skolsamordnare. Det är särskilda socialsekreterare som bara har placeringsfrågan. Det går ut på att göra de här mötena och att planera upp hela strukturen efteråt, både vad gäller det sociala och skolgång. Det är än så länge bara i projektform dock. Och det är helt obegripligt att det inte har funnits sådana projekt tidigare. De här startade vi för två, tre år sedan. Men vi ligger efter i Sverige.

KARIN: Och jag tänker att Stockholm är också en väldigt resursstark kommun med en väldigt avancerad organisation. Mindre kommuner kanske inte har det. Du ville kommentera på det här, med varför inte.

ANDERS: Ja, men vi pratade lite grann om innan också, just att det här arbetet behöver börja en tid innan hemflytt. Nej, det behöver egentligen börja vid placering, tänker jag. Då behöver man jobba med ursprungsfamiljen. För att i åtta, nio fall av tio så ser man att man kommer hem till en ursprungsfamilj som står kvar på precis samma plats som innan placeringen. Det är samma socialt utsatta situation, samma tidsbrist, det är mycket ensamhushåll. Det här behöver ske parallellt. Och det handlar om en resursfråga. Vi var fyra i Haninge som jobbade med den här enorma målgruppen. Vi fick en tjänst till. Alla var så här: wow, vi hade behövt sätta en nolla bakom. Det handlar om att det här behöver pågå 24/7, det här arbetet, hela tiden. Och som du sa, innan pandemin åkte ofta socialsekreterarna ut fysiskt vid första mötet. Alltså det är ett så enormt symbolvärde, tänker jag, nu är det digitalt eller kanske inte alls. Det där tror jag är jätteviktigt, det behöver pågå parallellt.

JAN: Då ska man påminnas om att en sån här placering kostar för socialtjänsten en hel dygn, ett år, ungefär 3 miljoner kronor. Att lägga till några kronor för att faktiskt kunna genomföra de här besöken, det upptäckte vi i Stockholm, det är inte en så stor kostnad, men det finns ofta ett tänk kring det. Avslutningsvis så saknar vi en vårdform i Sverige som man bland annat har i Norge och det är statliga institutioner som kombinerar barn- och ungdomspsykiatri med socialtjänst. Dels blir en hel del barn felplacerade hos SIS, de skulle inte vara hos SIS, där får de snarare mindre tillgång till barn- och ungdomspsykiatri än vad de får om de skulle varit utanför. Det kan också vara ett bra mellansteg från att man har fått bukt med drogmissbruk och den här kriminaliteten, så behöver man sedan få hjälp med den psykiska ohälsa som ofta ligger i botten. Inte minst trauman och grejer. Men vi har inte det.

KARIN: Men det är ett jättekonkret förslag. Är det någonting som Liberalerna tänker gå fram med?

JAN: Ja, vi driver väldigt gärna den frågan. Det är en del lagstiftning som skulle behövas och jag vet att ni också vill ha mer av behandlingsfamiljer, TFCO till exempel eller ett sådant program. Det skulle vi jättegärna vilja testa i Stockholm. Jag vet att vi har haft kontakt om det tidigare och då finns det en massa upphandlingstekniska grejer där, men vi måste klara av att lösa det.

KARIN: Det låter rimligt tycker jag med tanke på problemets allvarlighetsgrad.

MONICA: Du har lyssnat på ett avsnitt av Snacka om brott, en podd från Brottsförebyggande rådet. Det här avsnittet spelades in under ett seminarium i Almedalen 2024. I panelen medverkade Anders Bolund, utredare vid Brå, Josefina Gunér, nationell avhopparsamordnare Polismyndigheten, Jonathan Eliasson, verksamhetschef på Klarälvsgården, statens institutionsstyrelse, Sabina Orstam, chef för avdelningen Kunskapsstöd för socialtjänsten vid Socialstyrelsen samt Jan Jönsson, oppositionsborgarråd i Stockholms stad, Liberalerna. Moderator var Karin Svanberg, enhetschef vid Brå. Sprid gärna podden till andra du tror kan vara intresserade. Tack för att du har lyssnat!